

جلوه های ادب و حکمت

روش، نقد و تحلیل دو قصیده
لامیة العرب بننفری و لامیة العجم طغرای

دکتر حسن علی شواتدار

انتشارات حبله رود

۱۳۹۴

سرشناسه	: شربتدار، حسن علی، ۱۳۴۷-
عنوان قرارداد	: لامیه العرب. فارسی. شرح
عنوان و نام پدیدآور	: لامیه العجم. فارسی. شرح
مشخصات نشر	: جلوه های ادب و حکمت؛ پژوهش، نقد و تحلیل دو قصیده لامیه العرب شغری و لامیه العجم طفرایی / حسن علی شربتدار
مشخصات ظاهری	: سمنان: انتشارات حبله رود، ۱۳۹۴.
شابک	: ۱۶۷ ص.
وضعیت فهرست نویسی	: ۳-۳۹-۷۶۴۴-۶۰۰-۹۷۸-۹۰۰۰۰ ریال
یادداشت	: فیبا
موضوع	: کتابنامه.
موضوع	: طفرائی، حسین بن علی، ۴۵۳-۵۱۵ق. . لامیه العجم -- نقد و تفسیر
موضوع	: شغری، عمرو بن مالک، -۷۰ قبل از هجرت. لامیه العرب -- نقد و تفسیر
موضوع	: شعر عربی -- پیش از اسلام -- تاریخ و نقد
موضوع	: شعر عربی -- قرن ۵ق. -- تاریخ و نقد
موضوع	: شعر عربی -- پیش از اسلام -- ترجمه شده به فارسی
موضوع	: شعر عربی -- قرن ۵ق. -- ترجمه شده به فارسی
شناسه افزوده	: طفرائی، حسین بن علی، ۴۵۳-۵۱۵ق. لامیه العجم. شرح
شناسه افزوده	: شغری، عمرو بن مالک، -۷۰ قبل از هجرت. لامیه العرب. شرح
رده بندی کنگره	: ۹۴/۴۱ ن ۱ / ال PJ۲۹۲۲
رده بندی دیویی	: ۲۱۱/۸۹۲:
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۰۴۴۶۹۳:

انتشارات حبله رود

سمنان، بلوار ولی عصر، جنب مسجد آل محمد (ع)

www.hablerood.ir

جلوه های ادب و حکمت

پژوهش، نقد و تحلیل دو قصیده لامیه العرب شغری و لامیه العجم طفرایی

دکتر حسن علی شربتدار (sharbatdar141@yahoo.com)

صفحه آرای: محمد تقی رهبری فرد

چاپ نخست، ۱۳۹۴

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: نه هزار تومان

چاپ و صحافی: زلال کوثر قم

شابک: ۳-۳۹-۷۶۴۴-۶۰۰-۹۷۸

طرح روی جلد: مرجان شمسی خانی

فهرست مطالب

مقدمه ..	۱
فصل اول: اشعار عربی و ترجمه دو قصیده.....	۵
قصیده شنفری	۷
قصیده طغرای	۲۲
فصل دوم: شرح حال زندگی دو شاعر	۳۵
۱. شنفری	۳۷
۲. طغرای	۴۰
فصل سوم: مقایسه ویژگی‌های دو قصیده	۴۳
۱. نام گذاری دو قصیده به لامیه العرب و لامیه العجم	۴۵
۲. شخصیت دو شاعر	۴۶
۳. خصوصیات دو قصیده	۴۸
۴. موضوعات دو قصیده	۵۵
موضوعات لامیه العرب	۵۷

موضوعات لامیه العجم	٦٠
٥. حکمت‌های دو قصیده	٦٢
حکمت‌های لامیه العرب	٦٣
حکمت‌های لامیه العجم	٧٠
٦. بلاغۃ دو قصیده	٨٠
تشبیهات لامیه العرب	٨٣
تشبیهات و بلاغۃ لامیه العجم	٩٠
٧. ضرب‌المثل‌ها	١٢٤
٨. ناپسند‌های دو قصیده	١٢٨
فصل چهارم: روابط و اشتراکات بین متنی دو قصیده	١٣١
اشتراک موضوعی دو قصیده	١٣٥
اشتراک لفظی دو قصیده	١٥٣
منابع	١٦٤

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
«الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهَرِينَ»

تقدیم به همسر

به پاس همدلی، فداکاری و همراهی اش

مقدمه

در ادبیات تطبیقی و مقایسه‌ای بین دو شاعر یا دو ادیب بحث بررسی تأثیر و تأثر آن‌ها از یکدیگر مطرح می‌شود، که غالباً شاعر یا ادیب که متأخر از دیگری باشد تأثیر یافته از متقدم است. گاهی این تأثیرپذیری از حد و مرز یک اثر بذیری فراتر رفته و شاعر یا ادیب متأخر شخصیت و اندیشه‌های خود را به صورت آشکار یا مشروح‌تر از متقدم بیان می‌سازد، و گاهی در بیان ایده‌های خود اصولی را بنیان‌گذاری می‌نماید که پایه و اساس برای آیندگان می‌شود.

نام این دو قصیده به لامیه بر اساس حرف روی آخرشان است که به لام پایان می‌پذیرد. این دو شاعر بزرگ یعنی شنفری در زمان جاهلیت قبل از اسلام و طغرابی در قرن ۶ هجری، دو شاهکار ادبی و هنری را از خود به جای نهاده‌اند که از نظر فنی و معنایی دارای شباهت‌هایی با همدیگر است. علت سروده شدن هر دو قصیده به خاطر

طرد شدن این دو شاعر از مقام و منزلتی که در جامعه داشته‌اند و ظلم و جفایی که به آن‌ها شده، است. لذا دو شاعر در بیان بعضی از موضوعات و به‌کارگیری امثال، حکمت‌ها و تشبیهات با همدیگر شباهت دارند، ولی از نظر به‌کارگیری الفاظ و نوع کلمات به خاطر تفاوت محیط زندگانی آن‌ها دارای الفاظ مختلفی هستند.

طغرای شخصیتی علمی و ادبی است که قصیده لامیه العجم او ارزش ذاتی خود را حفظ نمود، و پر از حکمت و دانش و تجربه عقلی از درون انسانی است که حوادث سیاسی و رویدادهای زمانه‌اش او را آزموده، و خودش نیز یکی از تأثیرگذاران زمانه‌اش بوده است. لذا در بیان شناس نكات دقیق ادبی و هنری و حکمی را گنجانده و آن را استوارتر و لطیف‌تر و زیباتر از لامیه العرب شغری قرار داده است.

اگرچه لامیه العرب بزرگ شاعر ادبی کم نظیری است، که ترجمان شخصیت و نوع زندگی سراینده و محیط زندگی، و آله آن حایی که سروده صحرا است ویژگی‌های خاصی مانند: شجاعت، عزت نفس، توصیف محیط پیرامون خود و تصویرهایی از نوع زندگی شاعر را به نمایش می‌گذارد.

بسیاری از حکمت‌های این دو قصیده با آیات قرآنی، احادیث و سخنان بزرگان دین و ادب همسویی دارد.

در این پژوهش با بررسی مقایسه‌ای و تطبیقی بین این دو شاعر ادبی در دو زمان و محیط مختلف در ویژگی‌های گوناگون، محتوا، موضوعات و بیان شباهت‌های این دو قصیده، روشن می‌شود که این قصاید دارای معانی والا، مکارم اخلاقی فاضله و سخنان حکیمانه‌ی بسیاری هستند؛ هرچند بعضی از ابیات این دو قصیده با مضامین انسانی و اخلاقی سازگاری ندارد، که در این پژوهش به نقد آنها پرداخته می‌شود.

این دو قصیده از بزرگ‌ترین شاهکارهای ادبی و هنری محسوب می‌شوند که از نظر فنی و معنایی، دارای فنون بلاغی و ضرب‌المثل‌های محکمی هستند. شاعران این دو قصیده، در بیان موضوعات و به‌کارگیری امثال، حکمت‌ها، تشبیهات، کنایات و استعاره‌ها، به بهترین و زیباترین صورت، اندیشه ادبی، علمی و تجربه خود را به کار گرفته‌اند، تا قصایدشان از فصاحت ترکیب و زیبایی تعبیر تحسین برانگیزی برخوردار شود.

شغری و طغرای با تصویرهای متنوعی که با استفاده از ضرب‌المثل‌های گوناگون و استعاره‌ها و تشبیهات مختلف، مخصوصاً طغرای با تشبیهات ضمنی در موضوع خورشید و افلاک آسمانی که می‌بازد، قصه حفظ و تثبیت شخصیت خود و عدم ارتباط با افراد کم‌ارزش جامعه پیرامونشان را نموده است.

در این پژوهش، سعی شده است تا درباره ارزش بلاغی و هنری این دو قصیده و امثال، حکمت‌ها، تشبیهات، کنایات و استعاره‌های آن توضیحات کافی داده شود.

این دو قصیده فصاحت ترکیب و زیبایی تعبیر گسترده دارند. تاکنون درباره لامیه طغرای ادعای سرقت شعری از لامیه شغری مطرح شده است و چنین موضوعی نیز در آن وجود ندارد. ولی رابطه محکمی بین دو قصیده از نظر علت و سبب سراییدن و معانی و الفاظ پرداخته شده در آن‌هاست. یکی از اهداف این پژوهش بررسی اشتراکات موضوعی و لفظی دو قصیده و تأثیر پذیری آگاهانه طغرای از قصیده شغری است، که در فصل آخر به این موضوع پرداخته می‌شود. طغرای با استفاده از معانی و موضوعات شغری؛ با اسلوب‌های هنرمندانه، قصیده خود را به انواع مضامین، صناعات بلاغی و ضرب‌المثل‌های مختلف آراسته است. همچنین از الفاظ شغری به زیبایی در قصیده‌اش بهره برده، که نتیجه تأثیرپذیری و تعامل بین این دو ادیب برجسته است.

در پایان امیدوارم این کار پژوهشی که خالی از نقص نیست، مورد پسند و پذیرش استادان، دانشجویان و علاقه‌مندان به ادبیات زبان عربی قرار گیرد، و ما را در تکمیل و اصلاح این اثر با نظرات سازنده خود یاری رسانند.

همچنین از اندیشمند گرامی آقای دکتر عبدالرحیم حقدادی که اجازه استفاده از تحقیقاتشان از این دو قصیده را به اینجانب داده‌اند تشکر می‌نمایم.

سمنان، پاییز ۱۳۹۴

حسن علی شریعتدار

www.ketab.ir